

Az aktív európai polgári szerepekre való felkészítéssel kapcsolatos nézeteink – Hogyan csinálnánk mi?

T-Kit
az európai polgári
szerepekről

A már felfedezett európai polgári szerepekkel és az arra való felkészítéssel kapcsolatban kialakított nézetek alapjaira építve a T-Kit feladata, hogy tanácsokat adjon ahhoz, hogy hogyan vihető át ez a sok elképzelés a gyakorlatba¹⁰. Ez a fejezet elsősorban arra keresi a választ, hogyan alakítsunk ki olyan felfogást és gyakorlatot, amely támogatja fogalmi keretünket. A technikák talán egyszerűek és könnyen megtanulhatók, az alkalmazásuk teszi őket összetetté. A sikerhez elengedhetetlen a tapasztalat, a gondolkodás és a megfelelő készségek (Merry és Titley, 1999).

Elképzeléseinket az ebben a kötetben kifejtett gondolatok ihlették; azaz a polgárságról kialakított nézeteink, a történelmi háttér és korunk kihívásai, a fent megfogalmazott fogalmi keretünk és a polgári szerepekre való felkészítés aspektusai. Nem egy zárt modellben gondolkodunk, és nem szeretnénk, ha te így látnád. Célunk sokkal inkább az, hogy összegyűjtsük a leglényegesebb

- általános megfontolásokat,
- alapvető képességeket és készségeket,
- valamint ismereteket,

amelyekre minden európai polgárnak szüksége van a működéshez és az aktív részvételhez. Az általunk ajánlott képzési keretek részleteinek kidolgozása és továbbfejlesztése már a T-Kit használóira vár, hiszen ti vagytok azok, akik Európa-szerte megvalósítjátok a polgári szerepekre való felkészítésre vonatkozó programokat és tevékenységeket. Emellett megpróbálunk útmutatást nyújtani a számodra, ami segít majd ezen az úton.

Elöljáróban álljon itt néhány megjegyzés. Az első a nevelési kontextussal kapcsolatos. Bár az európai polgárrá nevelés tartalmának a formális és nemformális nevelés keretei között is meg kell állnia a helyét, érdemes kiemelni azt, hogy a T-Kit tartalmát kifejezetten a nemformális szektor igényeit, főként a fiatal felnőttek iskolán kívüli nevelését szem előtt tartva állítottuk össze. Reméljük, hogy különösen hasznosnak találják majd azok, akik ezen a területen dolgoznak. Ugyanakkor abban is reménykedünk, hogy a formális oktatásban és az iskolákban dolgozó pedagógusok számára is inspirációt és gyakorlati tanácsokat tudunk nyújtani.

Másodsorban arra kérünk, tartsd szem előtt, hogy az európai polgári szerepek tartalmának bármelyik hatékony megközelítését is alkalmazod, figyelemmel kell lenned az európai polgárság fogalmának dinamikus és könnyen formálódó jellegére. Érdemes tehát egy kis teret hagyni a koncepció és a gyakorlat lehetséges megújításához. Útmutatásunk ezért általános jellegű, és ez az oka annak is, hogy kerüljük egy konkrét modell kialakítását.

Mіндеzt szem előtt tartva folytathatjuk utunkat. Fedezzük fel, hogyan ültethetjük ezeket a nagyszerű elképzeléseket a gyakorlatba!

Váltsuk valóra: képzések az európai polgári szerepekért

Egy projekt vagy program megvalósításához szükséges tervezés, „cselekvés” és értékelés már bizonyára ismerős a számodra. (Ebben a témában a T-Kit Projektmenedzsment című kiadványa további ismeretekkel szolgál.) Egy kis időt mégis szentelünk ezeknek a területeknek. Nem célunk viszont ezeket az elemeket egyszerűen különálló, egymás után megteendő lépésekként bemutatni. Ahogy az lentebb olvasható, az általunk javasolt, könnyen változtatható gyakorlat a folyamatos értékelést és tervezést szorgalmazza, amelynek segítségével fenntartható a rugalmasság, reagálhatunk az egyénre, az összefüggésre és a felmerülő új helyzetekre is. Ezért a három elemet egy integrált megközelítés keretein belül vizsgáljuk meg közelebbről. Ez a megközelítés egy intelligens és rugalmasan reagáló képzési gyakorlatot támogat, amely felismeri a tervezés és cselekvés folyamatos értékelésének és felülvizsgálatának szükségességét.

¹⁰ E fejezet megírásában komoly segítséget nyújtott Straker, A. (2001) Pushing at the Limits: Reconstructing Cross-Cultural Exchange in Education. Unpublished PhD thesis, The University of Newcastle upon Tyne, UK.

Európa és a polgári
szerepek története

A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban

Lehetséges
jövőképek

Fogalmi kereteink

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink

A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák

T-Kit
az európai polgári
szerepekről

Európa és a polgári
szerepek története

A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban

Lehetséges
jövőképek

Fogalmi kereteink

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink

A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák

Érzékeny és rugalmas gyakorlat kialakítása

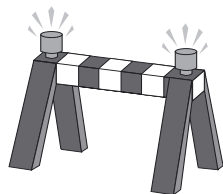
Egyre világosabbá válik majd, hogy nem kínálunk egy gyors, lépésről lépésre követhető és könnyen felhasználható receptet, illetve útmutatást az európai polgári szerepekre való felkészítéshez. Ráadásul elnézést sem kérünk ezért. Tiszteletben tartjuk a gyakorlati tudásodat, és a képességedet arra, hogy saját készségeidet és képességeidet, valamint tapasztalataidat az adott körülményeknek megfelelően alkalmazd a gyakorlatban. Ezt a megközelítést jó illusztrálják Nigel Slater, egy brit szakácskönyv-szerző szavai, aki receptmentes szakácskönyvét az alábbi útbaigazítással indítja:

Arra bátorítom az olvasót, hogy próbálja átvenni az alábbi receptek szellemiségét, majd rendelkezésre álló alapanyagok és az érzései függvényében térjen el attól, és fedezze fel: az alapanyagaink és éhségünk olyan változók, amelyek nem függhetnek kőbe vésett előírásoktól. Rúgja fel a szabályokat! Kövesse saját étvágyát! (2000, 50. oldal)

Fel szeretnénk ugyanakkor hívni a figyelmed, hogy ez nem azt jelenti, hogy semmi újat nem tanulhatsz! Hisszük, hogy

- mindannyian tanulhatunk mások tapasztalataiból,
- az elméleti beszélgetések és gondolatcserék gondolkodásra és tevékenységünk megváltoztatására sarkallhatnak bennünket.

Az első szempontot az alábbi gyakorlati példákkal illusztráljuk, és reméljük, hogy ez a fejezet olyan kérdéseket és témákat vet fel, amelyekre a második szempont majd magyarázattal szolgál, és lehetővé teszi a számodra, hogy megközelítésedet a gyakorlatban finomítsd.

Adj egy kis csoportnak alapanyagokat, és jelölj ki a számukra egy olyan célcsoportot, akiknek majd főzni fognak! Beszéljétek meg ezt a metaforát (szigorúan az étkezés után!), és alkalmazzátok az olyan helyzetekre, amikor egy képzési programot vagy folyamatot kell megterveznetek egy meghatározott csoport számára!

Itt tulajdonképpen arra gondolunk, hogy az európai polgári szerepekre való felkészítés segítőjeként ötleteket kaphatsz ahhoz, hogy milyen elemeket keverhatsz össze egy sikeres kombinációvá, és mely eszközök használata vezethet a kívánt eredményre, vagy torkollhat katasztrófába. Munkád minden szakaszában az is ugyanilyen fontos, hogy használd az intelligenciádat, a készségeidet és a személyiségedet, valamint gondold át az egyes helyzetek sajátosságait. Az érzékeny és intelligens szakembert semmi sem helyettesíti.

Kiegészítésként hozzátehetjük, míg az ésszerű gondolkodás, megértés és az irányítás a siker nélkülözhetetlen kellékeinek tűnnek, a pozitív végeredmény olyan tényezőktől is függ, amelyek nem határozhatók meg ilyen egyszerűen. Ezek a tényezők az ösztön, az ízlés és az érzelem.

Meggyőződésem, hogy a recepteket élőlénynek kell tekintenünk, hagynunk kell lélegezni őket, hogy alapanyagainkhoz, hangulatunkhoz és vágyainkhoz igazodva megváltoztathassák jellegüket. (uo.)

Tekintsük ezt probléma helyett a jó gyakorlat igazi lényegének. Nem csaphatjuk be magunkat egy látszólag egyszerű és előre, lépésről lépésre megadott útvonallal, ez ugyanis csak eltörpíti az újító szellemet, az inspirációt, és az egész folyamatot megfosztja személyes jellegétől. Ehelyett egy kifejezetten személyes jellegű megközelítést javasolunk, amely a segítő készségeiből és személyes kvalitásaiból merít, így biztosítva stabil helyet ezeknek a készségeknek és kvalitásuknak az adott kontextusban. Amikor kontextusról beszélünk, a túlzottan sommás kulturális definíciók helyett sokkal konkrétabb és összetettebb helyzetre gondolunk.

A tágabb társadalmi kontextust természetesen mindenképpen meg kell értenünk, hogy ehhez tudjuk igazítani viselkedésünket és az egyes tevékenységeket. Ugyanakkor úgy véljük, ugyanilyen fontos elgondolkoznunk a mikro-összefüggések részletein is. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy ne csak azt gondoljuk át, hogy a projekt melyik országban zajlik, vagy a résztvevők mely vallást gyakorolják,

hanem olyan részleteket is vegyünk fontolóra, mint a csoport tagjainak személyes készségei és tulajdonságai, vagy hogy öt perccel ezelőtt hogyan reagált az egyik résztvevő, vagy mik a projekt helyszínén szolgáló terem korlátai. Az általunk javasolt módszer lényege, hogy légy jelen a helyzetben, folyamatosan értékeld azt, valamint az adott kontextusban, időben és a kívánt eredményt szem előtt tartva a legjobbnak tűnő technikákat alkalmazd. Ne felejsük el azt sem, hogy sok függ az adott személy – például te - képességeitől, tehetségétől, ízlésétől és személyiségétől, aki koordinálja mindezt.

Már korábban is így dolgoztál? Ha nem, hogy érzed, milyen kihívásokat támaszt ez a megközelítés, és hogyan tudnád kipróbálni?

A projekt értékelése, megvalósítása és megtervezése

Ahogy már korábban is említettük, nehéz éles határvonalat húzni az értékelés és a képzési folyamat között, hiszen *a visszajelzésekre épülő munka már önmagában véve is egy értékelési folyamat*. Ez egyrészt a folyamatba beépülő visszajelzésekre épül, amelyek lehetővé teszik a kiigazításokat és módosításokat, másrészt a cselekvés tudatosabb, visszatekintő elemzésén keresztül valósul meg (Leitch és Day, 2000). Az értékelés tehát nem az a dolog, amit a projekt végén végzünk el, egy kis kellemetlenség, amelyet elviselünk a támogató kedvéért. Az értékelést nagyon fontos folyamatnak tekintjük, aminek bármilyen projekt vagy program megfogalmazódásától annak befejezéséig folyamatosan jelen kellene lennie. Éppen ezért a végrehajtásról szóló részt is az értékelés hatja majd át.

Értékelés: Mit? Hogyan? És Miért?

Az értékelés a program legösszetettebb és legtöbb kihívást támasztó eleme. Hogy színvonalas legyen, az értékelést a program szakszerűségével és érzékenységével kell végrehajtanunk, figyelembe véve a szociológiai kutatómunka fő szabályait (pl. igény szerint a titkosság biztosítását, az önkéntes részvétellel lehetőségét, az eredmények torzítását minimalizáló módszerek alkalmazását), valamint a projekt segítőinek, résztvevőinek és anyagi támogatóinak feltehetően sokféle érdekét. Ha viszont nem akarjuk, hogy az értékelési folyamat aláássa az értékelés alatt álló projekt kívánt célkitűzéseit, akkor az értékelésnek konstruktívan kell elősegítenie e célok megvalósulását.

Az értékelésnek három szintjét különíthetjük el egymástól: *a végeredmény, a hatás és a folyamat* értékelését (United States Department of Education, 2000). A végeredmény értékelése a programnak a résztvevőkre gyakorolt azonnali és közvetlen eredményeit mutatja meg. A hatás-értékelés viszont a program hosszú távon megmutatózó eredményeit és a nem várt hatásokat azonosítja. Az utolsó, a folyamat értékelése az alkalmazott módszerekre és azok kivitelezésére irányítja a figyelmet. Véleményünk szerint ideális esetben egy projekt értékelésében e három szempont azonos hangsúlyt kap.

A már általad elvégzett értékelésekben a végeredményre, a hatásra vagy a folyamatra helyezted a hangsúlyt? Legközelebb hogyan végeznél el egy kiegyensúlyozottabb értékelést?

Talán a projektszervezőkre nehezedő nyomás miatt, amely megköveteli azt, hogy munkájuk értékét külső testületeknek bizonyítsák – főleg azok számára, akiktől a támogatást remélik –, a végeredmény értékelése gyakran aránytalanul kiemelt figyelmet kap. Ezt olyan értékelési segédletek is támogatják, mint például Woolf (1999) munkája, amely szerint az értékelés csak akkor lehet hatékony, ha a projekt SMART célokat tűz ki maga elé. A SMART célok a következők: Specifikus, Mérhető, Alkalmazható, Reális és megfelelő időkeretek között Tartható.

Egyértelmű és egyszerű volta miatt ez a megközelítés igen vonzó lehet, és a SMART célok szerinti értékelésnek valóban megvan a maga a helye és értéke. Úgy érezzük azonban, hogy pusztán egy mérhető célok alapján meghatározott értékelés nem mindig szolgáltat igazságot az európai polgári szerepekre való felkészítés végeredményeiben rejlő gazdagságnak és hosszú távon jelentkező hatásának. Minden európai polgári szerepekkel kapcsolatos projekt végeredménye eltérő lesz, és a sikerük különféle folyamatoktól függ.

T-Kit
az európai polgári
szerepekről

**Európa és a polgári
szerepek története**

**A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban**

**Lehetséges
jövőképek**

Fogalmi kereteink

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések**

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink**

**A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák**

A projekt folyamán nem várt eredmények nagy valószínűséggel, míg váratlan folyamatok biztosan bekövetkeznek. Az a tény, hogy vannak eredmények, amelyek nem értékelhetők könnyen, és egyáltalán nem számszerűsíthetők, nem csökkentheti a jelentőségüket. Különösen fontosnak tartjuk kiemelni azt, hogy a nevelési célokat nem korlátozhatjuk mérhető célokra csupán azért, hogy megbizonyíthassuk, elértük azokat. Egy pusztán az eredményekre vonatkozóan előre meghatározott elképzelésekre alapozott értékelés ezért aligha lehet méltányos bármely projekttel szemben.

„Akkor mire jó a SMART?”

Azt javasoljuk, hogy az értékelés mint gyakorlati elem rugalmasan reagáló folyamat legyen, és az adott projekthez igazítva az értékelést végző személy készségei, ízlése és értelmezése szerint valósuljon meg. Az értékelés épüljön etikus gyakorlatra, és végrehajtása tükrözze a kitűzött célokat. Talán még az azonnali és hosszú távú eredmények értékelésére irányuló igénynél is fontosabb az az elvárás, hogy a rugalmasan reagáló nevelési gyakorlatot a folyamatok és az eredmények folyamatos értékelése hassa át.

**„Az értékelés rugalmasan reagáló folyamat legyen,
és az adott projekthez igazítva,
az értékelést végző személy készségei, ízlése
és értelmezése szerint valósuljon meg.”**

A tény, hogy a nem várt eredmények lényegesek lehetnek, és hogy az eredmények összetettek és nem mindig kiszámíthatók vagy mérhetők, nem mentenek fel bennünket az alól, hogy már a tervezés legelső fázisaiban célokat tűzzünk ki, és elgondoljunk azon, mit szeretnénk elérni. Ugyanilyen fontos, hogy a lépésről lépésre meghatározott folyamatok nem nyújtanak garanciát a sikerre, és nem szüntetik meg annak szükségességét, hogy fontolóra vegyünk, melyik megközelítést alkalmazzuk. Különösen lényeges kidolgoznunk az értékeket és elképzeléseket – ha úgy tetszik, a megközelítésünk szellemiségét vagy filozófiáját.

Idézd fel azokat a projekteredményeket, amelyeket nem láthattál/nem láttál előre!

Az alábbiakban olyan tágan értelmezett elképzeléseket mutatunk be, amelyeket véleményünk szerint a projekt végrehajtásának minden szakaszában figyelembe kell vennünk. Ezek után, azért, hogy ezt össze tudd kapcsolni a munkáddal és a tevékenységeddel, egy sor gyakorlati példa vagy „polgári szerepekkel kapcsolatos forgatókönyv”, azaz projekt következik majd, amelyek megmutatják, hogy ezeknek a projekteknek a szervezői hogyan kapcsolták össze az ötleteket és vágyakat a cselekvés valóságával.

Gondolkodás és cselekvés: miből lesznek a tettek?

Az interkulturális nevelés nem zárt program, amely állandó módosítások nélkül újra és újra megismételhető. Éppen ellenkezőleg. Nemcsak a lehetséges interkulturális tevékenységek köre nagyon széles, hanem folyamatosan fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mit teszünk és miért. Nincs varázsszer, ami garantálhatná a sikert. (Európa Tanács, 2000)

Mielőtt továbblépnénk, hogy megvizsgáljuk azokat az elveket és elképzeléseket, amelyeket fontosnak tartunk a képzési gyakorlat kidolgozásában, szeretnénk újra emlékeztetni arra, hogy miért ezt a megközelítést alkalmazzuk. Reméljük, ez segít majd némi türelmet tanúsítani irányunkban, amikor saját gyakorlatod kialakításának kihívásaival szembesülsz!

Számos oka van annak, hogy látszólag miért nehezítjük meg a munkádat azzal, hogy nem mondjuk el néhány egyszerű lépésben azt, hogy mit tegyél. A szadizmus azonban nem tartozik ezek közé! Elsősorban úgy gondoljuk, fontos tudnod, hogy az európai polgári szerepekre való színvonalas felkészítést szolgáló képzési program megvalósításának számos különféle módja létezik. Bármilyen is az,

T-Kit
az európai polgári
szerepekről

**Európa és a polgári
szerepek története**

**A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban**

**Lehetséges
jövőképek**

Fogalmi kereteink

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések**

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink**

**A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák**

ami működik egy bizonyos segítővel és egy csoport fiatallal az egyik nap, azt soha többé nem tudjuk pontosan megismételni. A siker is sokkal több összetevőn múlik, mintsem egy előre meghatározott feltételrendszer teljesítésén, ezért előírások helyett inkább a mélyebben húzódó ötleteket vázoljuk fel azzal kapcsolatban, hogyan közelítsük meg az európai polgári szerepekre való felkészítés témaköreit.

Ahhoz, hogy egy megnyugtatóan egyszerű, lépésről lépésre megadott feltételrendszert kapjunk egy műhelymunka levezetéséhez vagy egy projekt megvalósításához, nagy a kísértés arra, hogy „darabokra” szedjünk egy sikeres projektet, aztán újra összerakjuk az elemeit, hogy ezáltal megkapjuk a siker kritériumait. Ahogy azonban a történelmi áttekintésben láthattuk, Arisztotelész arra figyelmeztet bennünket, hogy *az egész több, mint a részek összessége*, így a fenti kísérletnek nem sok értelme lenne. Az a tény például, hogy egy nemzetközi csoportban elért teljesítmény a csoport tagjai által beszélt összes nyelv felhasználásával valósult meg, befogadó jellegű gyakorlatot sejtet. Viszont előírni azt, hogy az összes ilyen nyelv használata a befogadó jellegű gyakorlat elengedhetetlen eleme, nyilvánvalóan neveltséges. Ugyanígy, az összes ilyen nyelv hasznosítása nem jelentene automatikusan befogadó gyakorlatot. Nagyon sok múlik azon, hogyan és miért teszünk úgy, ahogy.

Lényegében, egy színvonalas projekt következménye nem lehet feltétlenül magától értetődő tényező egy másik jó projektben. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem számít, hogyan közelítjük és tervezük meg a projektet. Inkább, ahogy Pettigrew (1986) is érvel, a gyakorlatot egy tágabb elméleti alapnak kellene vezérelnie, egy olyan alapnak, amely túlmutat a feltételek listáján.

Mennyire tudsz azonosulni ezzel a megközelítéssel?

Ezt szem előtt tartva kiemelünk néhány általános megfontolást az európai polgári szerepekre való felkészítés szempontjából.

Általános megfontolások az európai polgári szerepekre való felkészítés területén

Egy élethosszig tartó folyamat

A polgári szerepről alkotott elképzelésünk dinamikus volta folyamatos és élethosszig tartó tanulásra vonatkozó megközelítéseket tesz szükségessé az európai polgári szerepekkel összefüggő területeken. Olyan megközelítések ezek, amelyek nem hagyják figyelmen kívül a társadalmak és az egyének folyamatos változásából eredő kihívásokat.

A polgári szerep már korábban említett összetettsége és integritása előre vetíti, hogy a modern európai társadalmakban az ismeretek egyszerű átadása nem elég a szerepek hatékony fejlődéséhez.

Hogyan lehet ellátni az embereket a folyamatos, élethosszig tartó tanulás képességével?

Változatos és gondosan megválogatott tartalmak

Tartalmi szempontból a polgári szerepekre való felkészítés magában foglalhatná például a számítástechnikai képzést – mint kulcsfontosságú készséget –, amelyre a fiataloknak a technológiai modernizáció és gazdasági globalizáció feltételei között szükségük van ahhoz, hogy aktívan vehessenek részt a gazdasági és társadalmi folyamatokban. Tartalmazhatja az interkulturális kommunikációs képzést is, mint a kulturálisan, etnikailag és nyelvileg plurális társadalomban való élethez feltétlenül szükséges képességet és készségeket. Ami a képzési megközelítést illeti, az (európai) polgári szerepekről való tanulásnak mindkét esetben fel kell ölelnie a tanulók érzelmi, kognitív és gyakorlati szintjeit, hogy egyenként fejlődhessenek, és polgárként valóban aktív szerepet játszhassanak a társadalomban.

T-Kit
az európai polgári
szerepekről

**Európa és a polgári
szerepek története**

**A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban**

**Lehetséges
jövőképek**

Fogalmi kereteink

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések**

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink**

**A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák**

E gondolatmenet szerint az európai polgári szerepre való felkészítés tanterve számos különféle tárgyat tartalmazhatna. Az aktív polgárrá nevelésnek nem kell kizárólagosan a „polgárságról” szólnia. Ahogy azt a polgári szerepek négydimenziós modelljénél láthattuk, e szerepek fejlődése a tudatosság szintjének emelésével és különféle tárgyak ismeretének segítségével lehetséges. E tárgyak többek között az emberi jogok Európában, a műveltség és az egészség, a kulturális örökség és a történelem, valamint a globális gazdaság ökológiai vonatkozásai.

A nemformális nevelésben minden egyes, a polgári szerepekre való felkészítésre vonatkozó program tartalmának megválasztásakor számos szempontot is fontolóra kell vennünk. Ezek egyike annak vizsgálata, hogy a formális oktatás és más oktatási szereplők milyen tárgyakat tanítanak, így a tartalmat és a megközelítéseket ennek megfelelően tudjuk kiegészíteni. Bizonyos szocio-ökonómikus összefüggésekben a számítástechnikai képzést például a formális oktatási rendszer nagyrészt elvégzi, míg másokban ezen a területen az ifjúság szervezeteknek van teendője, hogy biztosíthassák a fiatalok új technológiákhoz való hozzáférését.

Az egyes nevelési programok céljai és a tanulók sajátos képzési igényei az a két legfontosabb szempont, amelyet az európai polgár szerepei tartalmának helyénvaló megválasztásakor figyelembe kell vennünk. Az európai polgári szerepekre való felkészítés minden esetben autonóm tárgy, amely a nevelési program céljai és a tanulók sajátos képzési igényei alapján egyértelműen azonosított tartalommal (tantervvel) dolgozik.

? i Gondolj vissza arra a legutóbbi tevékenységre, amit szerveztél, és gondold át, hogyan válogattad meg a tartalmakat. Hogyan javíthatnál a tartalom megválogatásán a következő alkalommal? **? i**

Sokoldalú

Amikor az iskolák és oktatási intézmények sokoldalú megközelítéssel dolgozzák ki a polgári szerepekre való felkészítésre vonatkozó tantervüket, és az végül elkészül, hajlamosak arra, hogy felkiáltssanak: „Megvan végre! Ez az (állam)polgári nevelés!”. Ha realitásabbak lennének, ezt mondanák: „Nos, terveink és az azonosított képzési igények szerint olyan felkészítést kínálunk a polgári szerepekre való felkészüléshez, melybe beletartozik...”. Azaz a polgári szerepekre való felkészítés autonóm jellege nem mehet szembe annak szerteágazó voltával.

A polgári szerepekre való felkészítés mint sokoldalú nevelési prioritás az egyetlen ésszerű válasz az egyének, csoportok és közösségek sokféleségére, amelyet a valahová tartozás érzésével kapcsolatos fogalmi keretünk is tükröz. Ha a polgári szerepeket európai szinten vizsgáljuk, azok sokfélesége és sokoldalúsága még egyértelműbbé válik. Ez a sokoldalúság segíti elő a más nevelési prioritások, például az interkulturális tanulás, az emberi jogi nevelés és a társadalmi részvétel közötti dinamizmust és azok gyümölcsöző kölcsönhatását.

Ez a sokoldalú megközelítés nem jelenthet felszínességet, ami éppen csak érinti az egyes témákat, anélkül, hogy bármelyiket is alaposabban tárgyalná. A megfontoltan megválogatott tartalmak korábban már említett fontossága mellett néhány világosan azonosított – alább részletezett – kompetencia megerősítésének is jelentős helyet kell kapnia az európai polgári szerepekre vonatkozó nevelési programok célkitűzései között.

? i Hogyan tudnád az európai polgári szerepekre való felkészítésre vonatkozó fenti elképzelések egy részét beépíteni azokba a tevékenységekbe, amelyeket már megtervezteél? **? i**

„Tanulás”-központú

Nagyon nehéz elképzelni, hogy bármilyen „tanítás” (azaz az előzetesen kidolgozott ismeretek átadása) lefedheti a polgári szerepek témakörének összetettségét és teljességét. Talán megfelelő bizonyos tények átadására, az attitűdök fejlesztésére azonban nem alkalmas. Ugyanakkor, a polgári szerepek tanításán keresztül az egyének elméleti tudást sajátítanak el, ami valószínűleg igen távol áll saját életük realitásától, és csak minimálisan járul hozzá saját polgári magatartásuk tényleges fejlődéséhez.

A polgári szerepekre való felkészítés szempontjából a tapasztalaton keresztüli tanulás az elsődleges – azaz a tudás aktív felfedezési folyamata, valamint az attitűdök és kompetenciák fejlődése – a tanítással szemben. A szerepek „megtanulása” a demokratikus értékek és attitűdök fejlődésének érzelmi szintű átéléséből, valamint az ismeretek és a kompetenciák kognitív szintű elsajátításából áll. Mindkét fajta tudás gyakorlásán és tapasztalaton keresztül sajátítható el, azaz gyakorlati szinten.

Mit gondolsz, miért tesszük fel neked ezeket a kérdéseket?

A tanulók aktív résztvevők

Az ismereteken, az attitűdökön és a készségeken és képességeken alapuló polgári szerepekre való felkészítés során elengedhetetlen, hogy a tanulót állítsuk a nevelés, a képzési módszerek és a folyamatok középpontjába. Ez egyáltalán nem új keletű gondolat, de a gyakorlatban a legtöbb formális és néhány nemformális kontextusban a pedagógiai gyakorlat előre meghatározott keretében a tanítás – és a tanárok – kapnak kiváltságos szerepet a tanulás – és a tanulók – helyett.

A tanulóknak saját tanulási folyamatuk aktív szereplőivé kellene válniuk, ahol megtanulnak együttműködni, és együtt dolgozni képzőikkel és tanuló társaikkal; mindezt úgy, hogy fejlesztik tudatosságukat, kötelezettségeik vannak, és döntéseket is hoznak.

Ennek a pedagógiai megközelítésnek a jelentősége a polgári szerepek szempontjából magától értetődő. Ha az elsajátítandó tartalom azaz „a társadalom aktív szereplőjévé válás” ellentmondásban van a tanultakkal, azaz ha a tanuló „nem aktív szereplőként vesz részt a tanulási folyamatban”, akkor a nevelési folyamat kimenetele kétséges, hiszen nincsen összefüggés a tartalom és a pedagógiai megközelítés között.

Az európai polgári szerepek szempontjából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az emberek nem attól lesznek európai polgárok, hogy közöljük velük, európai polgároknak kellene lenniük. Az európai polgári szerep tapasztalati úton fejlődik, azaz olyan élményeket kell nyújtunk a tanulók számára, amelyek saját gondolataik és tetteik kereteinek átalakítására sarkallja őket. Az a tanulási folyamat, amelyen keresztül ez elérhető, egyszerre zajlik tudatos és tudattalan szinteken.

Tükrözi és kiegészíti az adott témát az a megközelítés, amelyet te használsz a fiatalok képzésekor és a velük való munka során?

Integrált gyakorlat

Régóta érvényes gondolat, hogy a tanulási folyamatnak és a tanulási helyzet szellemiségének ki kell fejeznie az éppen támogatott értékeket (lásd például: Allport, 1954; Fogelman, 1996). Mi azt a megközelítést támogatjuk, amelyet Albala-Bertrand (1997) módszeres teljességnek nevez. A polgári szerepekre való felkészítés iskola-rendszerű összefüggésében – írja – ennek azt kell jelentenie, hogy a tanterv minden területe, és az iskola tanítási stílusa és szervezete is tükrözi a polgári szerepekkel kapcsolatos értékeket. Ugyanez az elv átfogóbban is alkalmazható.

Európa és a polgári
szerepek története

A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban

Lehetséges
jövőképek

Fogalmi kereteink

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink

A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák

T-Kit
az európai polgári
szerepekről

**Európa és a polgári
szerepek története**

**A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban**

**Lehetséges
jövőképek**

Fogalmi kereteink

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések**

**A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink**

**A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák**

Fontos, hogy a munka minden eleme figyelembe vegye a támogatott készségeket és értékeket. Például a csoportmunka stílusának sugallnia kell a tanulási eredmények jellegét. A pusztán tény, hogy a munka csoportban zajlik, nem feltétlenül jelent együttműködő csoportmunkát (Kaye, 1995). A nevelési folyamat ugyanolyan fontosnak tűnik, mint a célok. Vink (1999) úgy véli, ez különösen a nemformális szektorra igaz, hiszen ebben a tanulási környezetben kisebb a nyomás.

Hogyan érheted el, hogy a munkád és a munkakörnyezet jobban tükrözze az általad szorgalmazott készségeket és értékeket?

A részvétel-alapú pedagógiai megközelítés

A demokratikus és részvétel-alapú pedagógiai megközelítések szerepe ezért igen fontos. Értékük – mint a személyes és a kollektív fejlődés általunk irányított eszköze – alkotja a lényegét annak, amit a polgári szerepekkel kapcsolatban elsajátítani és gyakorolni kell. Éppen ezért lényeges, hogy éljünk a részvétel-alapú pedagógiák adta lehetőségekkel, és ne csak az egyének számára semmitmondó, gyakorlatias megközelítésként alkalmazzuk azokat. A részvétel-alapú pedagógiát jelentéktelennek tekinteni éppolyan helytelen, mint a tekintélyelvű pedagógia alkalmazása, ahol a módszerek pusztán eszközök a tudás egyoldalú, elfogult átadásának szolgálatában.

Az előírások vagy a felszínesség miatt mindkét esetben – a tekintélyelvű pedagógia használatakor és a részvétel-alapú pedagógia helytelen alkalmazásakor – hiányzik a tanuló és a megtanulandó dolgok, valamint a tanuló és a képző közötti valódi interakció. Ha azonban a részvétel-alapú pedagógiának minden lehetőségét kiaknázzuk, akkor az kiváltja az interakciót és számol is vele. A részvétel-alapú pedagógiai megközelítések lényege a „tanulás tárgya - tanuló” interakcióban rejlik. Ez az, ami a leginkább hozzájárulhat a polgári szerepekre való felkészítéshez.

Ez az interakció többek között a következő lépésekből áll: a tanulók érdeklődésének és előzetes tudásának felmérése, az önvezérelt tanulás, a tanultak kritikus szemlélete, a tanultak adaptálása a tanulók környezetére, további felfedezések. Szeretnénk kiemelni azt, hogy a részvétel-alapú megközelítést strukturált tanulási alkalmak és oktatási programok esetén gondosan építsük fel.

A részvétel-alapú pedagógiai megközelítések oktatási programokban való felhasználása a nemformális nevelés egyik legfontosabb jellegzetessége. Éppen ezért az intézmények és a civil ifjúsági szervezeteknek a képzési területeken szerzett gazdag pedagógiai tapasztalata - pl. olyan különféle képzési programok futtatása, amelyek lefedik a kognitív, érzelmi és gyakorlati dimenziókat, fejlesztik és megújítják a részvétel-alapú módszereket – kiemelt érték a polgári szerepekre való felkészítésben. A következő fejezetben ebből a gazdag tapasztalatból idézünk néhány nagyon jó példát.

Most, hogy már megtárgyaltuk a polgári szerepekre való felkészítéssel kapcsolatos megközelítés általános szempontjait, figyelmünket az európai polgári szerepekre való felkészítés tartalma felé szeretnénk fordítani. Megvizsgáljuk azokat a kulcsfontosságú készségeket és attitűdöket, amelyekre – nézeteink szerint – a modern és plurális európai társadalomban a polgároknak szüksége van, és amelyek fejlesztésére következőképpen az európai polgárra nevelésnek törekednie kell.

Az európai polgári szerepekhez szükséges fő kompetenciák napjainkban¹¹

Véleményünk szerint az a kompetencia, amelyre a polgároknak az európai társadalomban való aktív részvételhez szükségük van, három, egymással összefüggő területből áll. Ez az, amit az európai

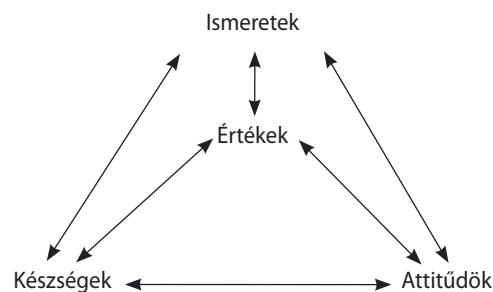
¹¹ E fejezet megírásához több tanulmányt is segítségül hívtunk, és össze is kapcsolunk azokat: International Project “What Education for What Citizenship” – What Citizenship („Milyen Oktatás milyen polgári szerep számára” – In: <http://www3.itu.int/ibe-cityed/inoeng90.html>); Curriculum and Quality Development Group “Pilot Course on European Citizenship – Curriculum Principles” (Partnership Programme between the European Union and the Council of Europe on European Youth Worker Training); Gordon H. Bell “Educating European Citizens – Citizenship Values and the European Dimension”, David Fulton Publishers, London, 1995; “Jump into Education for Democratic Citizenship”, Council of Europe Education for Democratic Citizenship Project, 1997 – 2000.

polgári szerepekre való felkészítésnek meg kell céloznia. Az európai polgári szerepekre történő felkészítésnek először is **ISMERETEKET** kell nyújtania olyan releváns témákban, mint a demokrácia, a jogok és szabadságok, a világ, Európa, a napi ügyek és a politika. Az európai polgári szerepekre való felkészítés másodsorban olyan **KÉSZSÉGEKET** kell biztosítani, mint az aktív részvétel kompetenciája vagy az interkulturális kommunikációs képességek. Végezetül, az európai polgári szerepekre való felkészítésnek olyan **ATTITÜDÖKÖN** kell dolgoznia, mint a demokrácia vagy különbözőség, és segítséget kell nyújtania a fiataloknak abban, hogy attitűdjeiket saját értékeikkel összhangban alakítsák ki. E területek mindegyikének megvan a maga politikai, szociális, kulturális és gazdasági dimenziója, és szükségszerűen számos szinten és különféle szempontokból kell kezelni azokat.

13. ábra – Az európai polgári szerepekre való felkészítés fő kompetenciái

Európai polgári szerepekre való felkészítés

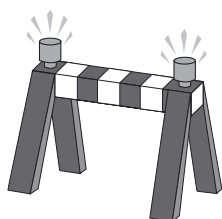

A **CÉLOK** azonosítását **ÉRTÉKEK**-nek kell meghatározniuk, mely célok az európai polgári szerepekre való felkészítés súlypontját és az azzal való állandó kapcsolatot jelentik, ahol minden dimenzió és terület értelmet nyer, és egyensúlyban van. Az európai polgári szerepekre való felkészítésnek biztosítani kell a fiatalok számára azt a lehetőséget, hogy felfedezzék saját értékeiket, identitásukat, hogy mely közösség(ek)hez tartozónak érzik magukat, és segítenie kell őket abban, hogy saját értékeik védelmének és kifejezésének aktív szereplőivé váljanak.

Amint már korábban említettük, az európai polgári szerepekre való felkészítésre vonatkozó programok konkrét célkitűzéseinek azonosítása a tanulók tanulási igényeiből kell, hogy kiinduljon.

Még ha a fent felsorolt elemek közötti interakció nem is feltétlenül lineáris, vagy található meg a gyakorlatban, később látni fogjuk, hogy kapcsolatuk mennyire összetett. Az alábbi táblázat segítségére lehet az európai polgári szerepekre való felkészítésre vonatkozó programok összeállításában.

Az a pont, ahol a nevelési folyamatot elindítjuk, programonként, sőt tanulónként is eltérő lehet. Ebben az értelemben a táblázat több irányból is olvasható, anélkül, hogy szükségszerűen az értékeknél kezdenénk, és az attitűdöknél fejeznénk be. A táblázat csak egy kísérlet arra, hogy az európai polgári szerepekre való felkészítéssel kapcsolatos programok felépítésében együtt mutassuk meg az összes, megfontolásra érdemes, különféle elemet, és a köztük lévő kapcsolatot. Arra nincs szükség, hogy egy programba minden szempontot beiktass! Használd inkább úgy, mint egy térképet vagy kiindulópontot, de ne alkalmazd előre megadott listaként, ahol minden pontot ki kell pipálnod.

Állíts össze egy tantervet, képzési tervet vagy tevékenységet az európai polgári szerepekre való felkészítés vonatkozásában!
Vázold fel, az európai polgári szerepek mely területei kapnak elsőbbséget, és magyarázd meg, miért döntöttél így!

T-Kit
az európai polgári
szerepekről

Európa és a polgári
szerepek története

A polgári szerepek
fogalmának
értelmezései
napjainkban

Lehetséges
jövőképek

Fogalmi kereteink

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos jelenlegi
megközelítések

A polgári
szerepekre való
felkészítéssel kap-
csolatos nézeteink

A polgári szerepek-
kel kapcsolatos
forgatókönyvek –
gyakorlati példák

14. ábra – Az európai polgári szerepek mátrixa

Értékek	Célok	Tanulási igények és szükségletek	Ismeretek	Készségek és képességek	Attitűdök
Minden ember egyenlő	Segíteni a fiataloknak abban, hogy felfedezzék saját érték- orientációjukat, személyes identitásukat és az általuk választott közösségekhez való tartozásuk érzését.	Azonosítani egyéni értékeinket, és megérteni, honnan származ- nak ezek. Megérteni hovatartozásunk érzéseit és azonosulásainkat a közösségekkel.	Emberi jogok (egyetemeség, jogok, az emberi jogokat védő jogi mechanizmusok, az egyének szerepe az emberi jogok és az emberi jogok védelmét biztosí- tó kultúra megteremtésében)	Felhalmozottság és résztétel (mások motiválása és felhatal- mazása, az irányítás átruházása) A közösség fejlődése (a közösségekkel együtt dolgozva segíteni azokat egy fenntarthatóbb, békés és élhető környezet kialakítá- sában) A társadalmi és politikai konfliktusok erőszakmentes megoldása (a konfliktus átalakításának erőszakmentes megközelítései, a csoportmunka és az együtt- működés, problémamegoldás, aktív figyelem és kommuni- káció)	Toleráns a többértelműség- gel szemben Határozott Elhatárolódik a társadalmi szerepektől Tisztelt a (kulturális és társa- dalmi) különbözőséget Szolidáris Bizakodó és őszinte Nyitott Tisztelt a környezetet
Emberi jogok					
Szolidaritás					
Pluralizmus (pl. kulturális, társadalmi, politikai)	Segíteni a fiataloknak abban, hogy saját értékeik védél- mének és kifejezésének aktív szereplőivé váljanak.	Megérteni, értékeink hol találkoznak más személyek, a közösségeink és a társadalom egészének értékeivel. Szeret tenni arra a képességre, hogy anélkül adjunk hangot értékeinknek, hogy másokat elnyomnánk.	Környezet (tisztában lenni az ember és a környezet kölcsönös egymás- ra utaltságával, hogyan óvjuk a természetet mindennapi életünkben) Globális megfontolások (pl. fejlődés, szegénység) Kulturális sokszínűség (tisztában lenni a kulturális különbözőségekkel, a vélemé- nyek és az érdekek pluralizmu- sával) Demokrácia Tisztában lenni azzal, hogyan működnek a demokratikus rend- szerek, és megismerni azokat a normákat, amelyek szabályozzák a demokratikus rendszerek működését (jogi keretek és működési mechanizmusok)		
Felelősségteljes környezettudatosság					
Önmagunk és embertársaink valódi tisztelete					
Fenntartható emberi fejlődés					
Kölcsönös egymásrautaltság					

Értékek	Célok	Tanulási igények és szükségletek	Ismeretek	Készségek és képességek	Attitűdök
Demokrácia A jogállam tisztelete Erőszakmentesség és béke Szabadság	Fejleszteni a fiatalok civil, politikai és társadalmi tudatosságát és kompetenciáját Európában, hogy a helyi, a regionális, ill. területi, nemzeti és európai társadalom aktív szereplőivé válhassanak.	Szert tenni arra a képességre, hogy közvetlen környezetünkben jól tájékozódjunk, és eligazodjunk a civil, politikai és társadalmi életben, és tisztában legyünk saját szerepünkkel az országunkban, Európában és a világban.	Emberi jogok A polgárok jogai és szabadságai (fő nyilatkozatok, egyezmények és jogi eszközök, amelyek meghatározzák ezeket a jogokat és szabadságokat) Civil társadalom (tisztában lenni a civil társadalom szerepével és az aktív részvétel fontosságával) Globalizáció (mi az, hogyan működik, milyen hatást gyakorol a polgárok életére, Európa szerepe a világban) Napi ügyek (milyen hírek hallhatók Európáról és a világról, mit gondolnak a különböző felfogású emberek a napi ügyekről) Európai és nemzeti politika (leíró és elméleti politika, társadalmi változások a különböző országokban és Európában) Béke és konfliktus (Mi a konfliktus, honnan ered, hogyan fokozódik, mi a kapcsolata a hatalommal, stb.) Európai ismeretek (pl. különböző kultúrák és vallások, különböző politikai rendszerek, Európa és történelme, európai jog és gazdaság)	Képviselés (önszervezés, lobbizás, prezentációs készségek, politikai és társadalmi autonómia) Változás-menedzsment (személyek és csoportok felhatalmazása, elemzési készségek, kritikus és érvelő gondolkodás, értékelés, tárgyalástechnika, probléma-megoldó demokratikus vezetés, csapatmunka és együttműködés) Globális kommunikáció (új számítástechnikai megoldások, idegen nyelvek, interkulturális kompetencia).	Megértést tanúsít, és érzékenyen reagál a különféle igényekre Vállalja a felelősséget a saját cselekedeteiért és annak következményekért Szenvedélyes és határozott Posztívan viszonyul a demokráciához, aktív részvétel, társadalmi változás

Európa és a polgári szerepek története

A polgári szerepek fogalmának értelmezései napjainkban

Lehetséges jövőképek

Fogalmi kereteink

A polgári szerepekre való felkészítéssel kapcsolatos jelenlegi megközelítések

A polgári szerepekre való felkészítéssel kapcsolatos nézeteink

A polgári szerepekkel kapcsolatos forráskönyvek – gyakorlati példák